УУПРС
УНИЈА УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПРИЈЕДЛОЗИ И ПРЕПОРУКЕ УНИЈЕ УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА ПРОГРАМ ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА 2020 - 2022. ГОДИНУ

420.23
79.77
247.45
175.88
84.81
99.4
874.00
D
DN
MAY JUN JULY
59.93
52.5
49.89
413.06
301.21
155.21
17,879

САДРЖАЈ

ПРИОРИТЕТНИ ПРИЈЕДЛОЗИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРОГРАМ ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ РС ЗА 2020 - 2022. ГОДИНУ 7

1. ПОДРШКА ПРИВРЕДИ КРОЗ СМАЊЕЊЕ ФИСКАЛНИХ И ПАРАФИСКАЛНИХ ОПТЕРЕЋЕЊА 8

2. МОДЕРНИЗАЦИЈА ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА СА ЦИЉЕМ ЊЕГОВОГ ПРИЛАГОЂАВАЊА ТЕХНОЛОШКОМ РАЗВОЈУ И ПОТРЕБАМА ТРЖИШТА РАДА 11

3. ЕФИКАСНИЈЕ КОРИШЋЕЊЕ ПРИРОДНИХ И ЉУДСКИХ ПОТЕНЦИЈАЛА КРОЗ СМАЊЕЊЕ ЈАВНЕ ПОТРОШЊЕ - РЕФОРМА ЈАВНЕ УПРАВЕ И СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ 15

4. СУЗБИЈАЊЕ НЕФОРМАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ 25

5. ПРИЈЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСЛОВНОГ АМБИЈЕНТА ИЗМЈЕНОМ ПРОПИСА НА НИВОУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ 28

СЕКТОРСКЕ МЈЕРЕ 30

УВОД

Унија удружења послодаваца Републике Српске својим приједлозима и препорукама жели да да допринос утврђивању најбитнијих планских докумената Владе Републике Српске, али и покаже спремност и посвећеност у спровођењу мјера које буде садржавао програм економских реформи Републике Српске 2020 - 2022.

Својим приједлозима желимо да допринесемо превазилажењу структурних економских и социјалних проблема, односно успостављању одрживог, продуктивног и социјално праведног друштва. С тим у вези посебно наглашавамо значај синергијског дјеловања свих друштвено-политичких актера у креирању визије и дефинисању планских докумената Републике Српске.

Дугогодишњи негативни демографски трендови потакнути лошим природним приштајем, старењем становништва и континуираним растом миграција становништва према земљама Европске уније, условили су драматичан пад понуде радне снаге. Пројекције[1] указују на даљи тренд пада броја активног становништва, активне понуде радне снаге, пад броја становника старости до 15 година, раст екстерних миграција и других неповољних трендова. Имајући у виду и значајан пад индустријске производње и најаве настабилности у вези са глобалним економским кретањима, наведени трендови на озбиљно искушење стављају будуће пројекције везане за одрживост система социјалне заштите и економски раст и указују на нужност заузимања стратешког приступа у погледу одрживости цјелокупног система.

Цијенећи напоре Предсједника РС и Владе РС који су уложени на изради документа „Приједлог мјера популационе политике Републике Српске“ [2], Унија удружења послодаваца Републике Српске даје подршку прокламованом стратешком приступу и сугерише да се питањима демографске обнове да највећи национални приоритет, као и да све политике, првенствено економска и социјална, треба да се прилагођавају националном програму обнове.

Заустављање негативних трендова миграција становништва према развијенијим економијама и друштвима могуће је остварити кроз раст животног стандарда грађана. Смањењем фискалних и парафискалних оптерећења, послодавци би добили могућност да ова средства преусмјере на раст примања радника. Базично, проблем миграција становништва везан је за економске мотиве. Ипак, општи осјећај сигурности и перспективности друштва битно је зависан и од нивоа владавине права и политичке стабилности, који у овом тренутку, имајући у виду одлив становништва, није на нивоу који омогућава економски раст и развој заједнице.

Један од битнијих предуслова за задржавање становнишптва на простору Републике Српске је ефикасно управљање природним и људским потенцијалом са посебним акцентом на питања везана за прерасподјелу и једнаке могућности у приступу управљању и коришћењу природних потенцијала. У овом сегменту видимо значајне ресурсе и могућности за унапређење цјелокупног система.

Имајући у виду квалитет и приступе промјенама у образовним системима на просторима на које наши грађани мигрирају, посебан акценат потребно је ставити на реформу образовног система, не само у сегменту његовог прилагођавања потребама тржишта рада, него превенствено његовом прилагођавању технолошком развоју и развојним политикама Републике Српске. Иако је примјетан

1 Анализе и пројекције тржишта рада у Републици Српској 2019 - 2022, УУПРС-2019
2 Приједлог мјера популационе политике Републике Српске, Центар за демографска истраживања, 2019

ограничен напредак у повезивању система образовања и привреде (средње образовање), нужно је у кратком року кренути одлучније у реформу образовања са циљем модернизације преноса знања и уопште процеса учења, ране селекције и ранијег увођења ученика у свијет рада.

Дигитализацију образовног система, управе и економије видимо као шансу коју наша заједница може да искористи да превазиђе проблеме јавне потрошње, неформалне економије и уопште проблема у прерасподјели. У кратком периоду могуће је да кроз процес дигитализације створимо ефикасну администрацију и конкурентну економију, која ће на бази ефикасног управљања природним и људским потенцијалом, стварајући довољно вриједности за достојанствен живот грађана, ухватити корак са развијеним економијама.

Нашим приједлозима и сугестијама желимо да дамо допринос стварању визије модерног друштва и у том погледу желимо да изразимо спремност и отвореност да учествујемо у њеном креирању, као и њеној реализацији. Сложеност изазова, као и наших приједлога, захтијева одговоран приступ у динамичком планирању уз анимирање свих расположивих ресурса стратешког планирања.

Имајући у виду сложеност изазова са којим ће се наша заједница у будућем периоду суочавати, изражавамо наду и очекивања да ће стратешки документи Републике Српске бити усвојени у атмосфери уважавања и компромиса, а све са циљем обезбјеђивања општег друштвено-политичког консензуса који представљају кључни предуслов за креирање визије и дефинисања стратешких циљева Републике Српске.

ИМАЈУЋИ У ВИДУ СВЕ НАВЕДЕНО СУШТИНУ ЕКОНОМСКИХ И СОЦИЈАЛНИХ РЕФОРМИ ПРЕДСТАВЉАЈУ:

1. ПОДРШКА ПРИВРЕДИ КРОЗ СМАЊЕЊЕ ФИСКАЛНИХ И ПАРАФИСКАЛНИХ ОПТЕРЕЋЕЊА;

2. МОДЕРНИЗАЦИЈА ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА СА ЦИЉЕМ ЊЕГОВОГ ПРИЛАГОЂАВАЊА ТЕХНОЛОШКОМ РАЗВОЈУ И ПОТРЕБАМА ТРЖИШТА РАДА;

3. ЕФИКАСНИЈЕ КОРИШЋЕЊЕ ПРИРОДНИХ И ЉУДСКИХ ПОТЕНЦИЈАЛА КРОЗ КОРЕКЦИЈЕ У ПРЕРАСПОДЈЕЛИ- РЕФОРМА ЈАВНЕ УПРАВЕ И СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ;

4. СУЗБИЈАЊЕ НЕФОРМАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ;

5. ПРИЈЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСЛОВНОГ АМБИЈЕНТА ИЗМЈЕНОМ ПРОПИСА НА НИВОУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ.

ПРИОРИТЕТНИ ПРИЈЕДЛОЗИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРОГРАМ ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ РС ЗА 2020 - 2022. ГОДИНУ

1. ПОДРШКА ПРИВРЕДИ КРОЗ СМАЊЕЊЕ ФИСКАЛНИХ И ПАРАФИСКАЛНИХ ОПТЕРЕЋЕЊА

Потребно је обезбиједити континуитет растерећења опорезивања рада и смањења парафискалних оптерећења у програмираном периоду, а што је и потврђено потписивањем Заједничке социоекономске реформе за период 2019 - 2022. година, а све како би потакнули конкурентност и омогућили додатно повећање плата.

МЈЕРЕ ФИСКАЛНОГ РАСТЕРЕЋЕЊА

- Кроз праћење примјене Закона о подстицајима у привреди, утврдити просјечну збирну стопу доприноса на коју је исплаћена плата у цјелости и на тај износ извршити смањење збирне стопе доприноса / **почетно смањење 1,4% почетак 2020. године** – крај 2022. смањење на ниво из 2008. године (збирна стопа 28% на бруто плату).

- Имајући у виду скоро и безначајан ниво броја корисника накнаде плате за вријеме незапослености (између 1300-1800 на мјесечном нивоу - 9 мил. се утроши - прикупи 33 мил), са даљим трендом смањења броја корисника, као и неефикасност утрошка средстава која се прикупљају за ову намјену **приједлог УУПРС је да се износ доприноса за незапосленост смањи са 0,8% на 0,3% и на тај начин смањи збирна стопа доприноса са 33% на 32,5%**

- Измјенити Закон о порезу на добит са циљем **ослобађања од опорезивања инвестиране добити у објекте и превозна средства;**

- Успоставити систем подстицаја запошљавања у приватном сектору на принципима **једнаких права и могућности за све послодавце** / послодавци подношењем захтјева на крају године остварују поврат уплаћених доприноса и пореза на доходак за увећан број радника у односу на претходну годину / потписивањем уговора са Заводом послодавац се обавезује да ће задржати наведени број радника двије године од дана ступања радника на рад, без обзира да ли је радник пријављен на евиденцију или не;

- **Обезбиједити** средства за технолошки развој привреде и развој нових производа у сарадњи послодаваца и факултета кроз **дугорочне кредите са ниском каматном стопом** (средства ИРБ уз могуће додатне међународне изворе финансирања).

- Потпуно **порезно признавање разних врста пословних трошкова;**

- Успостављање **фонда за суфинансирање трошкова сертификације извозно оријентисаних компанија**, као и успостављање лабораторија у оквиру којих би се могла обављати сертификација домаћих производа

МЈЕРЕ ПАРАФИСКАЛНИХ РАСТЕРЕЋЕЊА

- **Доградити Регистар фискалних и парафискалних оптерећења** са циљем поједностављивања процедура и припрему за дигитализацију - (регистар садржава податке везане за износ средстава која се прикупљају по сваком од оптерећења (за грађане и послодавце), дужину трајања испоруке услуге према грађанима и послодавцима и процјену могућности и ефектима дигитализације процедура у односу на уштеду ресурса и времена;

- По завршетку надоградње Регистра утврдити **план „гиљотине“ непотребних парафискалних оптерећења** са прелазним планом (прилагођавање) институција / организација на функционисање након укидања појединих парафискалних оптерећења (користити искуства Р. Хрватске); ради растерећења рада и пословања, а са циљем стварања простора за повећање животног стандарда радника; приједлог „гиљотине“ парафискала до 30. јуна 2020. године са јасним роковима стављања ван снаге прописа који уређују поједина парафискална оптерећења;

- У циљу смањења парафискалних оптерећења и побољшања услова потребно је **измијенити прописе који уређују накнаде / таксе за претварање пољопривредног у грађевинско земљиште** са циљем смањења износа накнада или њихово укидање приликом изградње привредних објеката;

- У циљу смањења парафискалних оптерећења предлаже се упућивање инструкције локалним заједницама са циљем иницирања **смањења или укидања ренте за изградњу привредних објеката;**

- У циљу смањења парафискалних оптерећења, подршке расту инвестиција односно раста конкурентности потребно је **смањити износ таксе од 0,7% (Републичка геодетска управа) за упис изграђених пословних/привредних објеката која се плаћа на основу процјењене вриједности објекта.**

2. МОДЕРНИЗАЦИЈАОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА СА ЦИЉЕМ ЊЕГОВОГ ПРИЛАГОЂАВАЊА ТЕХНОЛОШКОМ РАЗВОЈУ И ПОТРЕБАМА ТРЖИШТА РАДА

Имајући у виду континуиран пад броја ученика (35.000 ученика - 1997/2017) као и континуиран раст броја запослених у образовању у протеклих 10 година, кључни корак у промјени приступу финансирања и модернизацији система образовања представља преусмјеравање средстава која се тренутно троше на плате запослених (92% од укупног буџета Министарство просвјете и културе), на модернизацију наставних процеса.

Кључни изазов система образовања, поред великог броја запослених, представља технолошки развој који уједно представља и изазов за будуће функционисање економије.

ПРИЈЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА

ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ

- успоставити принцип **ране селекције** и досљедно примјењивати утврђене критеријуме;
- извршити опремање свих учионица и кабинета **најмодернијим училима и комуникацијским алатима** (један ђак - један ипед-лаптоп/видео-бим, озвучење, паметне табле и др/5G у свим школама)
- успоставити **платформе знања** у Министарству просвјете и културе путем којих ће се ученицима лакше и брже преносити знање;
- Извршити **промјене - модернизацију наставних планова** и прилагодити их модерним приступима образовању који су прихваћени у развијеним земљама (Норвешка, Шведска и др) /измјеном регулативе омогућити брзо ревидирање и прилагођавање НПП динамици технолошких, комуникацијских и других промјена које утичу на квалитет едукације;
- У НПП треба да буду заступљенији садржаји из информатике, програмирања, предузетништва, финансијске писмености.
- С обзиром на динамику промјена успоставити **континуирану едукацију наставног кадра** путем едукативних платформи Министарства просвјете и културе - long distance learning, радионице, и др).
- У наставном и ваннаставном процесу употребљавати **најмодерније алате у процјени психолошких профила ученика** са циљем што ранијег препознавања њихових преференција и других карактеристика важних за развој ученика;
- Успоставити квалитетан систем награђивања надарених, талентованих и успјешних ученика (рад, иновације, и др),
- Успоставити квалитетан систем вредновања наставног кадра који ће омогућити раст квалитета нивоа образовања;

СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

- Успоставити **систем образовања код послодавца (УЧЕЊЕ УЗ РАД) са циљем што ранијег увођења ученика у свијет рада** (први пут у свијет рада у просјеку млади улазе у 27. години живота);
- Промијенити регулативу из области радних односа и прилагодити је на начин да се створи могућност да ученик истовремено ради и учи, као и да се регулише кроз стимулативне начине накнаде за рад ученика на пракси (нема опорезивања/безбједност и заштиту здравља на раду уредити осигурањем путем приватних полиса или на други начин);
- Креирати у**писну политику у складу са реалним потребама тржишта рада** и развојним политикама Републике Српске (Смјернице) формирањем регионалних/локалних савјета за образовање;
- **Опремити** средње школе радионицима и обучити довољан број предавача у циљу обезбјеђења потребних знања средњошколаца за занимања која могу обезбиједити развој привреде (дио средстава из средстава за подстицај запошљавања, дио послодавци, дио локалне заједнице, дио Влада).
- Промјена начина стипендирања средњошколаца кроз измјене пореске регулативе (нема опорезивања овог рада) и регулисање статуса ђака и студената у радном законодавству;
- Р**еформисати** мрежу средњих школа са промјенама у структури занимања у њима, што подразумијева и гашење одређеног броја школа и занимања.

ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ

- Креирати **уписну политику у складу са реалним потребама тржишта рада** и развојним политикама Републике Српске;
- Дефинисати **цијену школовања** за сваки појединачни смјер и дефинисати однос ДРЖАВА-СТУДЕНТ кроз уговор (дефинисати кроз радни однос, студентски кредит и друго/ дефинисати права и обавезе приликом прекида школовања, завршетка школовања, радног односа...)
- **Повезати** путем различитих пројеката универзитете и привреду уз обезбјеђење страних консултаната који ће заједнички радити на овладавању новим технологијама и производима.
- **Промјена** начина финансирања факултета са циљем јачег повезивања са привредом;
- **Укидање** непотребних студијских програма.
- **Дефинисати** јединствен систем додјеле и евиденције стипендија у РС, те истим обезбиједити поврат истих од којих би формирали фонд за подршку најталентованијим.
- **Нови** закон о високом образовању.
- Основати фонд за науку и иновативност Републике Српске као централно мјесто за сва буџетска издвајања и улагања пословне заједнице, из којег би се финансирали и пројекти примјењивих истраживања.

ИЗВОД ИЗ СМЈЕРНИЦА[3]

- Утврдити концепт управљања, организације и дјеловања универзитета са циљем значајнијег ангажовања универзитета на развоју науке, технологије и привреде.
- Промијенити начин финансирања факултета из буџета на начин да се финансирају само они студијски програми који су потребни тржишту рада, а остале препустити високошколској установи на одлуку – да ли ће их изводити за самофинансирајуће студенте или ће трошкове њиховог извођења покрити властитим приходима.
- Иновирати студијске програме уз јасну диференцијацију академских и струковних студија и ускладити их са потребама тржишта рада;
- Повећати број часова практичне наставе на свим студијским програмима;
- Креирати ефикасне механизме контроле кориштења буџетских средстава;
- Пооштрити услове за избор у звање академског особља, тј. успоставити систем обавезне континуиране професионалне обуке;
- Примијенити већ прописани систем плаћања академског особља, којим се дио зараде остварује путем научно-истраживачког рада;
- Остварити већу ефикасност студирања/студирање у року повећањем школарина за студенте понављаче; односно увођењем губљења права на буџетско (су)финансирање у случају слабих резултата у студирању;
- Редефинисати начин стипендирања, да буде оријентисан према квалитету и друштвено оправдан (поврат средстава друштву);
- Стимулисати и промовисати квалитет на начин да се приликом уписа на факултете који се финансирају из буџета води рачуна о посједовању минималних знања потребних за упис;

3 Смјернице за развој привреде Републике Српске

3. ЕФИКАСНИЈЕ КОРИШЋЕЊЕ ПРИРОДНИХ И ЉУДСКИХ ПОТЕНЦИЈАЛА КРОЗ СМАЊЕЊЕ ЈАВНЕ ПОТРОШЊЕ - РЕФОРМА ЈАВНЕ УПРАВЕ И СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Имајући у виду негативне демографске трендове са лошим ефектима на пад броја активног становништва, као и раст просјечне старости становништва односно континуирани раст броја неактивног становништва, нужно је отворити дијалог институција и социјалних партнера по питању одрживости система социјалне заштите на принципима међугенерацијске и радничке солидарности, као и начина финансирања система у будућности.

Имајући у виду неповољне демографске трендове, са извјесно краткорочним и дугорочним импликацијама на однос активног и неактивног становништва, буџетски и ванбуџетски трансфери (социјални фондови) морају бити **смањени са циљем усмјеравања уштеда на раст нето плата запослених, првенствено у привреди.**

Имајући у виду рапидан пад понуде радне снаге условљен падом наталитета и миграцијама, као и значај смањења јавне потрошње за одрживост система, потребно је покренути процес **преласка (вишка) радника из јавног у приватни сектор** (ванпривредних сектора у привредне). У том контексту потребно је уложити напоре и радити на расту плата у привредним дјелатностима, као и утемељењу достојанственог и сигурног рада и радног мјеста у приватном сектору (ЗНАЊЕ И КОМПЕТЕНЦИЈЕ – ПУТ КА СИГУРНОСТИ).

УУПРС у сврху развоја дијалога везаног за одрживост система социјалне заштите указује на своја полазна становишта и приједлоге:

СИСТЕМ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Незадовољавајуће финансијско управљање је распрострањена појава у здравственом систему, док истовремено нема ефикасног надзора над радом здравственог система. Мали проценат здравствених установа подлијеже независним ревизијама, с тим да исте нерезултирају никаквим даљим радњама или санкцијама. Нужно је предузети хитне кораке како би зауставили раст неизмирених обавеза у здравственом сектору и остварили финансијску стабилност, укључујући детаљно праћење финансијских резултата фондова и пружатеља здравственог осигурања.

СИСТЕМ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ

МЈЕРЕ ЗА ПОБОЉШАЊЕ АМБИЈЕНТА ЗА ПОСЛОВАЊЕ

- **У циљу спречавања злоупотреба и негативних трендова везаних за одсуство због боловања,** надлежна Комисија за оцјену способности радника за рад се ставља под директну контролу министра здравља/директора ФЗО;

- **Споразумом УУПРС и ФЗО РС** јасно дефинишу акциони план смањења коришћења права по основу одсуства због болести. У случају неефикасног спровођења мјера дефинисаних споразумом извршити измјену прописа којим ће Фонд **преузети обавезу финансирања одсуства радника са рада због болести у бруто износу током трајања одсуства;**

- У циљу смањења злоупотребе боловања измјеном прописа из области рада и здравственог осигурања **извршити смањење накнаде за вријеме одсуства са рада на износ од 50% плате исплаћене у претходном мјесецу, док за тешка обољења износ накнаде треба износити 100% односно у износу бруто плате;**

- Покренути дијалог са надлежним институцијама из система здравственог и пензијско-инвалидског осигурања са циљем измјене прописа из области пензијско-инвалидског и здравственог осигурања ради уређивања института **привремене пензије**, а са циљем превазилажења проблема везаних за раднике чије лијечење није завршено у року од 12 мјесеци;

- Измјенама и допунама Закона о дјечијој заштити омогућити да се **рефундира породиљско одсуство у бруто износу у трајању од 12 мјесеци**, односно обухватити и први мјесец породиљског одсуства који садашњим рјешењем није обухваћен;

- Измјенама и допунама Закона о дјечијој заштити **омогућити рефундацију трудничког боловања у бруто износу**, умјесто досадашњих 70%;

- Измјенама прописа из области здравственог осигурања **омогућити увид репрезентативним организацијама послодаваца и послодавцима појединачно о аналитичким и статистичким подацима везаним за одсуства по основу боловања до 30 и преко 30 дана** (врсте обољења, трајање боловања, локација и др);

- Измјеном прописа из области здравственог осигурања дати могућност послодавцима који имају већи број радника да **организују службу медицине рада**, гдје би предузећима омогућили да имају властите амбуланте, што би умногоме олакшало и послодавцима а и самим радницима.

- Измјенама и допунама прописа из области здравственог осигурања омогућити **самосталним предузетницима да без препрека користе права из области здравственог осигурања** (боловање);

- С обзиром на проблем одлива радне снаге према земљама ЕУ потребно је **уредити комуникацију између институција система са Државном граничном службом** са циљем јасног **утврђивања дужине боравка грађана РС/БИХ ван простора Босне и Херцеговине** или/извршити измјену прописа и процедура из надлежности Министарства здравља и социјалне заштите и Министарства рада и борачко-инвалидске заштите са циљем онемогућавања злоупотреба везаних за обавезе из радног односа, права из области здравствене заштите и других прописа РС/БиХ

- У циљу повећања нивоа здравствене заштите, **утемељења превенције као једног од ефикаснијих облика здравствене заштите**, односно са циљем смањења расхода здравственог система, ФЗО, УУПРС, Институт за заштиту здравља и Завод за медицину рада треба да спроводе **континуиране активности на едукацији радника** о безбједности и заштити здравља на раду, здравом начину живота и рада и другим темама које могу повећати ниво здравља становништва;

ПРИЈЕДЛОЗИ МЈЕРА ЗА РЕСТРУКТУРИСАЊЕ ЗДРАВСТВЕНОГ СИСТЕМА

- **Линеарно повећање плата запосленим у систему здравства није прихватљиво и неће** за резултат имати смањење одлива радне снаге према ЕУ већ супротно - здравствени систем би изгубио могућност да повећа плате дефицитарном и квалитетном кадру, као и кроз такав приступ изгубио могућност да унапређује услуге у здравству, али и губи потенцијал за санирање дугова здравственог система;

- Кроз смањивање трошкова издатака за плате немедицинског кадра извршити **повећање плата за дефицитаран кадар у здравству** - не кроз измјену тарифног система него кроз уговорене плате);

- Утврдити цијену **свих појединачних услуга у здравственом систему** на бази стварних трошкова, користећи искуства одрживих здравствених система;

- С обзиром на развој путне инфраструктуре (мрежа аутопутева и путева), као и континуирано смањење броја корисника здравствених услуга, **размотрити даље инвестиције** у изградњу мреже здравствених установа и **одрживост постојећих здравствених установа**;

- Кроз анализу утврдити краткорочне и дугорочне обавезе (кредити, дугови, и др) здравственог система и извијестити социјалне партнере и јавност о садржају анализе (Свјетска банка);

- С обзиром на структуру прихода (90% из рада - из доприноса за здравство), као и с обзиром на одговорност и заинтересованост за управљање средствима која долазе из рада, **репрезентативним организацијама послодаваца и радника треба омогућити да буду заступљени у управним стрктурама Фонда здравственог осигурања РС**;

- Увести све здравствене установе у трезорски начин пословања;

- Оптимизовати број запослених и ускладити са нормативима који се примјењују у одрживим здравственим системима водећи рачуна превасходно о параметрима - број становника, структура становништва и др;

- У управљање здравственим системом и здравственим установама укључити особе са менаџерским компетенцијама, искуствима и вјештинама;

- У сврху рационализације трошкова здравственог система смањити мрежу здравствених установа на ниво који уважава демографске трендове (миграције - село/град, природни прираштај и др).

- Другим облицима здравственог осигурања (нпр. здравствени туризам) обезбиједити предуслове за развој приватно-јавног партнерства у области здравственог осигурања;

ПЕНЗИЈСКО-ИНВАЛИДСКИ СИСТЕМ

- Урадити анализе и пројекције кретања броја осигураника у периоду 2019 - 2028 година, уважавајући миграциони салдо;

- На бази анализа и пројекција о броју осигураника ФОНД ПИО покренути дијалог са социјалним партнерима и утврдити приједлог могућег финансирања у наредном периоду, уважавајући интересе осигураника и уплатилаца доприноса;

- Утемељити обавезни други стуб пензијског осигурања (уплатилац сам бира осигуравателја) и измјеном пореске регулативе учинити атрактивнијим трећи стуб пензијског осигурања (већи износи неопорезиви).

ЗАВОД ЗА ЗАПОШЉАВАЊЕ

КРЕТАЊА НА ТРЖИШТУ РАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ[4]

Привреда Републике Српске је у овом тренутку у стању експанзије и то је резултат експанзије привреде у Европској Унији. Међутим, кључни ограничавајући фактор су демографске промјене тј. природни прираштај и миграције. Оне су израз дуготрајних тенденција које је тешко зауставити. Ако посматрамо радно способно становништво у задњих 10 година, уочава се изражен тренд пада. Према нашим пројекцијама, у наредних пет година број радно способних становника ће се смањити за додатних 45.000 људи, са 838.000 на 793.000.

Од укупног радно способног становништва, активно становништво тј. радна снага (збир запослених и незапослених) ће се релативно смањити, док ће ниво неактивног становништва тј. радно способног становништва које не тражи запослење, значајније опасти. Према нашој пројекцији, радна снага би требало да се, у периоду 2019 - 2022, смањи у односу на 2017. годину (неких 3,3%), а да смањење неактивног становништва износи 7,2%.

С друге стране, посљедице негативног природног прираштаја нарочито се виде код лица млађих од 15 година, гдје је забиљежен пад од око 205.000 у 2006. години на 105.000 у 2017, што је смањење за око 100.000 дјеце или за 48,8%. На бази наше пројекције броја дјеце до 15 година, у Републици Српској, а можемо рећи да је скоро алармантан податак, ће се смањити за додатних 35.000 до 2022. Разлог је, прије свега, негативан природни прираштај, али и миграције.

Миграциони одлив становништва је сљедећи важан разлог депопулације простора Републике Српске. Због миграционог одлива Република Српска губи значајан број младе, радно способне, популације. Према подацима Еуростата, у посматраних осам година, 155.449 људи се преселило из БиХ у неку од земаља ЕУ. Оно што посебно забрињава је то што број оних који се исељавају из БиХ из године у годину расте. На почетку периода, то је било око 11.000 људи, а на крају периода око 36.000 годишње. Према нашој пројекцији базираној на подацима Еуростата, од 2019. до 2022. године, БиХ ће напустити око 210.000 људи.

Што се тиче тражње за радном снагом важно је нагласити да је запосленост у 2016. и 2017. години значајно нарасла и то као резултат снажног раста прерађивачке индустрије, посебно оне извозно оријентисане. Наша пројекција говори да ће, у условима смањења радно способног становништва, тражња за радном снагом наставити да расте. Број радних мјеста ће са 261.000 у 2017, порасти на око 276.000 у 2022. години, што је разлика од око 15.000 нових радних мјеста, а највећи број нових радних мјеста биће креиран у прерађивачкој индустрији. Оно што говори у прилог оваквом развоју догађаја је, свакако, пројекција економског раста. Наиме, Међународни монетарни фонд предвиђа наставак економског раста у БиХ, гдје се у цијелом периоду предвиђају стопе раста од 3-4%.

4 Извод из документа „Анализе и пројекције тржишта рада РС у перидоу 2019 - 2022“

Незапосленост опада у РС у задњих пет година. Стопа формалне незапослености је 2012. године била 39,3%, а 2017. године 30,5%, што је разлика од скоро девет процентних поена. Стварна незапосленост је такође смањена, са 27% у 2013, на 20,9% у 2017. години. Према досадашњем тренду до 2017. године, број незапослених тј. вишак понуде над тражњом радне снаге ће опадати и у периоду 2019 - 2022. година. Пројекција предвиђа пад са око 114.000 радника у 2017, на 85.000 радника у 2022. години, што је укупно 29.000 радника мање. Од тих 29.000, вјероватно ће се њих око 15.000 запослити на домаћем тржишту (према пројекцији раста запослености), док ће остатак од 14.000 вјероватно посао наћи у иностранству.

На основу наведеног односно „Анализе и пројекције тржишта рада РС у периду 2019 - 2022", Унија удружења послодаваца Републике Српске препознаје:

КАРАКТЕРИСТИКЕ (ПРОБЛЕМЕ) ТРЖИШТА РАДА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

- Старење радне снаге;
- Касно ступање младих у свијет рада;
- Веома слаба територијална и секторска покретљивост радне снаге;
- Одлив радне снаге из реалног у јавни сектор;
- Одлив најпродуктивније популације становништва у правцу развијених земаља (brain- skills drain);.
- Ниска стопа активности радно способног становништва;
- Висок удио пасивних тражилаца посла у укупном броју незапослених;
- Неприлагођеност образовног система потребама тржишта рада
- (неадекватна уписна политика, неприлагођеност НПП глобалном развоју и условима тржишта) и др;

УЗРОКЕ ТРЕБА ТРАЖИТИ У:

- Лошим демографским трендовима (пад наталитета, старење популације, смјер покретљивости село-град, одлив становништва у развијене земље и др.);
- Предоступности високог образовања;
- Атрактивности статуса незапосленог лица;
- Атрактивности запошљавања у јавном сектору – однос плата у привреди и ванпривреди;
- Вишедеценијском лошем односу према раду и радним навикама;

- Лошем пословном амбијенту и одсуству предузетничког духа;
- Нефлексибилном радном законодавству;
- Спором прилагођавању цјелокупног друштва условима живота и рада у тржишној економији;
- Сивој економији као начину преживљавања народа и државе (неповјерење грађана у институције државе) и др.

ГЕНЕРАЛНА ЗАПАЖАЊА

- **Не постоје квалитетни индикатори праћења учинка посредника у запошљавању** односно праћења ефеката рада Завода за запошљавање у реализацији његове кључне функције-посредовања при запошљавању;
- **Не постоји статистичко-аналитичка процјена понуде и тражње** за радном снагом на нивоу локалних заједница и Републике на основу којих би инситуције Републике могле приступити стратешком планирању у области тржишта рада.
- **Не постоје квалитетни индикатори** на основу којих би било извршено праћење и мониторинг реализације појединих мјера дефинисаних Акционим планом запошљавања и Стратегијом запошљавања РС;
- **Активности и индикатори учинка** морају много јасније дефинисати задатке и учинке ради лакшег и квалитетнијег мониторинга учинка институција и особа које ће радити на реализацији, као и ефикасности утрошка јавних средстава;

ПРИЈЕДЛОЗИ МЈЕРА

- Направити свеобухватну, независну и транспарентну анализу реализованих програма подстицања запошљавања са јасним индикаторима ефикасности утрошка јавних средстава и одрживости радних мјеста, и на основу налаза анализе, као и на основу потребе заштите домаћег тржишта рада, потпуно промијенити политику подстицаја са циљем задржавања радне снаге на домаћем тржишту рада;
- С обзиром на негативне трендове везане за значајно смањење понуде радне снаге, одлив радне снаге према земљама ЕУ, лоше структуре понуде и других негативних трендова, нужно је приступити **изради Стратегије запошљавања РС 2020 - 2024** са јасно дефинисаним мјерама за ублажавање негативних трендова и заштите тржишта рада Републике Српске, као и исту ускладити са популационом политиком Републике Српске;
- Имајући у виду скоро и безначајан ниво броја корисника накнаде плате за вријеме незапослености (између 1300-1800 на мјесечном нивоу), са даљим трендом смањења броја корисника, као и неефикасност утрошка средстава која се прикупљају за ову намјену, **приједлог УУПРС је да се износ доприноса за незапосленост смањи са 0,8% на 0,3% и на тај начин смањи збирна стопа доприноса са 33% на 32,5%**;

- С обзиром на упитност даљег функционисања осигурања од незапослености на принципима радничке солидарности (300.000 радника солидарно са 1.000 радника), нужно је **отворити дијалог са социјалним партнерима** и другим организацијама о **алтернативним видовима осигурања за вријеме незапослености** (банке, осигуравајуће куће-активирање премије банка/осигуравајућа кућа плаћа рату стамбеног кредита за вријеме незапослености и др.)

- Пројекте подршке запошљавања потребно доминантно (90%) **усмјерити према приватном и реалном сектору** односно радним мјестима на којима се ствара виши ниво додане вриједности, водећи рачуна о висини плата, одрживости радног мјеста односно могућностима задржавања запосленог на наведеном радном мјесту чиме се повећава и ефикасност утрошка јавних средстава;

- Истрајати на систему подстицаја запошљавања у приватном сектору на принципима **једнаких права и могућности за све послодавце** / послодавци подношењем захтјева на крају године остварују поврат уплаћених доприноса и пореза на доходак за увећан број радника у односу на претходну годину/потписивањем уговора са Заводом послодавац се обавезује да ће задржати наведени број радника двије године од дана ступања радника на рад, без обзира да ли су потенцијални радници били на евиденцији Завода или не;

- С обзиром на значајне негативне трендове у смислу пада понуде радне снаге, као и лоше структуре и покретљивост радне снаге, приступ у реализацији програма подршке запошљавању потребно је промијенити са циљем бољег повезивања послодаваца и незапослених, као и припреми и преквалификацији радне снаге уз промоцију цјеложивотног учења (садашњи приступ прилагођен рањивим групама становништва).

- С обзиром да би повећање права за вријеме незапослености (висина накнаде и трајање) потакло дужи боравак на евиденцији (сада преко 75% на евиденцији дуже од 1 године), као и повећало могућност за злоупотребе, нужно је кроз програме запошљавања и интерну контролу **спријечити појаве злоупотребе кроз успостављање ефикасног система контроле и извјештавања надлежних институција о корисницима и трендовима везаним за остваривање овог права**;

- Стратегијом и акционим плановима потребно је кроз дјеловање институција обезбиједити **благовремено обавјештавање** циљане јавности (родитељи и ученици) о кретањима на тржишту рада (у оквиру ових активности израдити **процјену могућности запослења за одређена занимања у конкретном времену и исту дистрибуисати путем модерних канала комуникације према циљним групама)**;

- Стратегијом и акционим плановима потребно је обезбиједити: **квалитетнији приступ у прикупљању података о кретањима на тржишту рада**, знатно квалитетнији статистички и аналитички приступ у обради прикупљених података, као и транспарентно обавјештавање институција, стручне и друге јавности о трендовима на тржишту рада;

- С обзиром на сложеност проблема везаних за негативне трендове на тржишту рада потребно је обезбиједити **синергијско дјеловање** свих институција Министарство рада, Министарство просвјете и културе, Завод за запошљавање, Завод за образовање одраслих, и организација које могу допринијети реализацији стратешких циљева - УУПРС; ПКРС, приватне агенције за запошљавање са циљем што ефикаснијег спровођења Стратегије и Плана;

- Фокус дјеловања Завода за запошљавање усмјерити на његову основну функцију - **посредовање при запошљавању** уз стављање акцента на индикаторе праћења рада савјетника - посреднике при запошљавању уз адекватно праћење њихове ефикасности и вредновање/награђивање за постигнуте резултате рада.

ЈАВНА АДМИНИСТРАЦИЈА

- Направити план смањења броја радника са циљем повећања ефикасности локалне администрације, смањења нивоа јавне потрошње односно припремања локалних заједница за процес дигитализације процедура и радних процеса и нивоа парафискалних оптерећења;
- У 2020. у сврху почетка свеобухватне дигитализације републичке и локалних управа започети **пилот пројекат дигитализације најмање двије општине у Републици Српској** са роком завршетка (дигитализација услуга, интерних процедура, катастра,...) процеса дигитализације до 2024. године;
- Обезбиједити компатибилност база података на свим нивоима власти у Републици Српској;
- Започети процес „гиљотине“ односно прилагођавања прописа потребама дигитализације радних процеса на свим нивоима управе;
- **Израда социјалне карте** која би била у употреби приликом свих трансфера средстава поријеклом из буџета.
- **Јединствени регистар свих социјалних давања** на нивоу Републике.

ЈАВНА ПРЕДУЗЕЋА

- Сва јавна предузећа у Републици Српској у 2020. године треба да изађу са планом реорганизације са јасно дефинисаним смањењем броја радника, начином смањења обавеза и јасно дефинисаним приходом који ће обезбиједити кроз «домаћинско» пословање базирано на корпоративним принципима;
- Влада РС, односно општина или град заједно са менаџментом и надзорним одбором јавног предузећа, након достављеног плана реорганизације треба сачинити петогодишњу стратегију и публиковати је на web страни органа власти и јавног предузећа. Обавеза је годишње ревизије стратегије од стране органа власти и одбора. Једна од обавезних дијелова стратегије је и дивидендна политика јавног предузећа;
- Увести општи критеријум успјешности јавних предузећа: позитиван радни капитал који мора бити потврђен од стране независног ревизора.
- **Понудити стимулативне отпремнине радницима у процесу реструктурирања**;

- Неопходно је увести сертификацију и редовну трогодишњу ресертификацију чланова надзорних одбора и директора јавних предузећа. Елиминаторни услови су ВСС, 5 година радног искуства, 3 године на руководећој позицији из струке, предност позитивно искуство чланства у одборима. У случају неиспуњења општег критеријума успјешности - повећања радног капитала током двије узастопне пословне године одбор и директор се смјењују. Накнаде за рад управе и чланова надзорних одбора сегментирати на фиксни и варијабилни дио. Варијабилни дио је директно везан за остварење пословних резултата, а посебно општег критеријума успјешности.

- **Увести** јаван и ефикасан систем запошљавања стручних, а не подобних кадрова;

- **Омогућити** повећање плата квалитетним и дефицитарним кадровима у јавном сектору.

- **Спровести независну ревизију учинака јавних предузећа у 2020. години у свим јавним предузећима**;

- **Реформа** управљања јавним предузећима на свим нивоима власти на начин да се обезбиједи редовно годишње пуњење буџета исплатом дивиденде уз редовно плаћање свих обавеза.

- **Појачати** и проширити ниво ревизије учинака јавних предузећа са циљем подизања њихове економске ефикасности.

УПРАВЉАЊЕ ЉУДСКИМ ПОТЕНЦИЈАЛОМ - РАДНО ЗАКОНОДАВСТВО

- Унија удружења послодаваца Републике Српске је Министарству рада и борачко-инвалидске заштите упутила приједлоге за измјене и допуне Закона о раду (Сл. гласник РС бр.01/16), а на бази достављених приједлога и сугестија чланица;

4. СУЗБИЈАЊЕ НЕФОРМАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ

Борба против сиве економије и нелојалне конкуренције је интерес послодаваца у Републици Српској. Због тога Унија удружења послодаваца Републике Српске жели да буде активан партнер Влади Републике Српске и социјалним партнерима како би се усагласио заједнички приступ у рјешавању овог проблема који истовремено погађа послодавце, раднике и државу.

Идентификовање главних узрока сиве економије веома је важно како би мјере и интервенције за њено сузбијање биле усмјерене на сам извор проблема.

УУПРС апострофира улогу Пореске управе РС и Инспектората РС као двије кључне институције у спровођењу активности на сузбијању неформалне економије.

Сходно томе, потребно је:

РЕПУБЛИЧКА УПРАВА ЗА ИНСПЕКЦИЈСКЕ ПОСЛОВЕ

- Повећати **транспарентност и контролу рада инспекцијских органа** ради елиминисања могућности селективног приступа у избору и третману предузећа која су предмет инспекције - РАД НА РАСТУ ИНТЕГРИТЕТА ИНСПЕКТОРАТА РС.
- **Обједињавање инспекција свих нивоа власти Републике Српске** (локалног и републичког) у Инспекторат Републике Српске, како не би било преклапања надлежности и некоординисаног приступа, а у циљу смањења сиве економије и олакшавања пословања.
- Значајније дјеловање инспекцијских органа на спречавању ширења сивог тржишта - примјер цигарете.

ПОРЕСКА УПРАВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

- Измјенама и допунама Закона о пореском поступку извршити кориговање (на доле) распона у санкцијама за лакше пореске прекршаје (нпр. предаја дневних извјештаја о пословању, предаја пазара, књига рекламација...), уз разматрање корекција санкција за теже пореске прекршаје (утаја пореза-доприноси, промет, добит);
- Систематски радити на јачању повјерења пословних субјеката и грађана кроз активности на расту интегритета пореских и контролних органа;
- Развити механизме подршке за подизање продуктивности рада и подстицати улагања у стручно оспособљавање и усавршавање радника.
- Наставити са континуираним **спровођењем активности на промоцији позитивних примјера** (бијеле књиге) - промотивне акције за највеће и најредовније пореске обвезнике, као и акције везане за раст пореске дисциплине грађана (ПРИКУПЉАЊЕ РАЧУНА - НАГРАДНЕ ИГРЕ)

- Наставити са активностима везаним за **неуредне пореске обвезнике - ЦРНА КЊИГА** (списак објављен на страници Пореске управе РС)

- Спроводити активности **на промоцији картичног начина плаћања** - кроз лакше евидентирање промета се смањује ниво неформалне економије (обезбиједити ниже накнаде за картично плаћање Р. Србија);

- Обезбјеђење јавности мишљења за пореске праксе за све послодавце (транспарентно дијељење мишљења).

5. ПРИЈЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСЛОВНОГ АМБИЈЕНТА ИЗМЈЕНОМ ПРОПИСА НА НИВОУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

ЗАКОН О ПОРЕЗУ НА ДОДАТУ ВРИЈЕДНОСТ

- Измјенама и допунама Закона о ПДВ извршити ослобађање од плаћања пореза на додану вриједност на топли оброк (сва три основа) и превоз јер се ради о трошковима послодавца из којих се не остварује додатна вриједност;
- продужење рока за плаћање ПДВ са 10. у мјесецу до краја мјесеца;
- скраћење рока поврата ПДВ на 30 дана;
- подизање ПДВ прага за све обвезнике на 100.000,00 КМ по узору на рјешења у окружењу;

ЗАКОН О ЦАРИНСКОЈ ПОЛИТИЦИ

- Измјенама и допунама омогућити да се на нове машине и алате приликом увоза из земаља ЕУ не плаћа царина;

ЈАВНЕ НАБАВКЕ:

- Наставити и убрзати даље активности на дигитализацији процедуре јавних набавки (е-набавке) са циљем постизања потпуне транспарентности процеса;
- Наставити активности на повећању нивоа компетенција учесника у процедурама јавних набавки са посебним акцентом на успостављање континуиране обуке понуђача.

СЕКТОРСКЕ МЈЕРЕ

ТРГОВИНА

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА

- Подршка и омогућавање дигитализације процеса – електронски потпис, електронска фактура, отпремница;

МОДЕРНИЗОВАТИ ФИСКАЛНИ СИСТЕМ, ПО УЗОРУ НА ХРВАТСКУ

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

- Тренутни модел фискализације у РС технолошки значајно заостаје за рјешењима која су присутна у региону. Ради се о изразито комплексном и нестабилном рјешењу са којим је јако тешко функционално управљати, како са аспекта пореског органа тако и са аспекта пореског обвезника.

ИМПЛЕМЕНТИРАТИ УРЕДБУ / ЗАКОН / ОДЛУКУ О УВОЂЕЊУ ЕКО ТАКСЕ НА ПЛАСТИЧНЕ КЕСЕ НА КАСАМА

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

- С обзиром на то да је већина земаља у окружењу уредила ову област, требало би да идемо за примјерима добре праксе, као и радити на подизању свијести цјелокупног друштва о очувању животне средине, што би рефлектовало смањење прекомјерне потрошње/депоновања пластичних врећица, а приходима од еко таксе финансирати еколошке пројекте за очување животне средине.

УСКЛАДИТИ ЗАКОН О АРХИВИ СА РЕГИЈОМ, ДА СЕ ИЗБАЦИ ОБАВЕЗА ЧУВАЊА ПАПИРНЕ АРХИВЕ ЗА ФИРМЕ КОЈЕ ИМАЈУ ПРОПИСАНО НАПРАВЉЕНУ ДИГИТАЛНУ АРХИВУ

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

- Модернизација застарјелог закона, смањење потрошње папира, лакше кориштење архиве за фирме и институције/инспекторат, већа ефикасност запослених.
- С обзиром на то да се информационе технологије и начини пословања изузетно брзо мијењају, потребно је да законска рјешења буду флексибилна и отворена за нова технолошка достигнућа, да се заснивају на рјешењима садржаним у међународним документима, прописима и стандардима Европске уније, а посебно на рјешењима технолошки развијених земаља.

УКИНУТИ ОБАВЕЗУ ДА СВЕ ПРИВАТНЕ ФИРМЕ РАДЕ ЕЛАБОРАТ О РИЗИКУ, ВЕЋ САМО ОНЕ СА ПОВЕЋАНИМ РИЗИКОМ, КАО У ХРВАТСКОЈ

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

- Према члану 3. став. 1. Закона о мјерама безбједности у пословању готовим новцем и другим вриједностима (Сл. гл. РС бр. 33/2015) „Обвезници закона у смислу овог закона су: банке, поште, мјењачнице, микрокредитне организације, лутрије, спортске кладионице, казина и слично, те правна и физичка лица која послују са готовим новцем и другим вриједностима".

ДЕФИНИСАТИ У ЗАКОНУ ИЛИ ПРАВИЛНИЦИМА ПРОСТОР ЗА КОНЗУМАЦИЈУ У МАРКЕТИМА

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

- Предлажемо да се у члану 7. дода нови став 5. Закона о трговини (Сл. гласник РС бр.6/07, 52/11,67/13 и 106/15) који гласи:

  (5) Трговац може у свом продајном објекту имати самоуслужне витрине са припремљеним готовим јелима, као и простор за конзумацију истих.

ИЗМЈЕНА ЗАКОНА О ИЗВРШНОМ ПОСТУПКУ - УВЕСТИ ИНСТИТУЦИЈУ ЈАВНИХ ИЗВРШИТЕЉА

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

- Измјенама и допунама Закона о извршењу, слично законским рјешењима у земљама из окружења, као што је донесен закон у Србији, уредила би се област извршења, која је неопходна за бољи привредни амбијент у Републици Српској.

- Постојећим законским рјешењем, извршни поступак дуго траје, тешко се стиче увид у имовину дужника, док судски извршитељи имају ограничење код спровођења поступка извршења и увида у имовину дужника, а не постоји ни заинтересованост за брзим рјешавањем предмета.

ЗАКОН О ДЕВИЗНОМ ПОСЛОВАЊУ - ОМОГУЋИТИ ДА НА ТЕРИТОРИЈИ РС ПОСЛОДАВАЦ МОЖЕ ИМАТИ УГОВОР СА ВИШЕ РАЗЛИЧИТИХ БАНАКА ЗА ОБАВЉАЊЕ МЈЕЊАЧКИХ ПОСЛОВА

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

- Законом о девизном пословању (Сл. гл. РС, број 96/03, 123/06, 92/09, 20/14 и 20/18), прописан је и начин обављања мјењачких послова. На основу наведеног закона, донесена је Одлука о условима и начину обављања мјењачких послова (Сл. гл РС", бр. 7/04, 112/09 и 33/14), од стране Министарства финансија РС, којом је регулисано да овлаштени мјењач може закључити уговор само са једном банком.

ЗАКОН О ЗАШТИТИ СТАНОВНИШТВА ОД ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ СЛ. ГЛАСНИК РС 90/17 (ХИГИЈЕНСКИ МИНИМУМ И САНИТАРНЕ КЊИЖИЦЕ)

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

- **Предлажемо** да се члан 20. став 1. тачка 1. мијења и да гласи:

  Ради спречавања преношења заразних болести, под санитарни надзор стављају се лица која раде на сљедећим пословима:

  ***1)** у производњи, преради, **промету неупакованом храном**,*

ПОЉОПРИВРЕДА И ПРЕХРАМБЕНА ИНДУСТРИЈА

ЦИЉ: Системски и ефикасно подржана домаћа примарна пољопривредна производња и прехрамбена индустрија у циљу подизања конкурентности сектора

ОГРАНИЧЕЊА

- Систем подстицаја није довољно ефикасан
- Није раздвојена социјална компонента подршке руралним подручјима од системске подршке пољопривредним произвођачима
- Подршка развоју села би требало да обједини више области (задруге, инфраструктура, водоснабдијевање, здравствена заштита, итд)
- Недовољно је увезана домаћа пољопривредна производња са домаћом прехрамбеном индустријом
- Ветеринарска служба није довољно ефикасна, на начин да пружи системску и квалитетну подршку цијелом сектору
- Недовољна технолошка развијеност пољопривреде
- Недостатак лабораторија, односно акредитованих лабораторијских метода

ПРИЈЕДЛОГ КЉУЧНИХ МЈЕРА

- Увести информациони систем за идентификацију земљишних парцела као основни предуслов за праћење реализације подстицаја по хектару пријављене површине

- Успоставити систем идентификације животиња као основ за планирање подстицаја по квалитетнијем принципу / подстицаја по грлу
- Успоставити систем праћења резултата пољопривредних газдинстава и на бази тих података анализирати оправданост подстицања одређених култура
- Повећати подстицаје за капиталне инвестиције у пољопривреди
- Увезати домаћу примарну производњу и домаћу прехрамбену индустрију, на начин да се подстицај даје прерађивачима када купују домаћу сировину
- Дефинисати други стуб аграрног буџета за рурални развој
- Наставити активности на изради закона о подстицајима
- Унаприједити стање у ветеринарској служби
- Ажурирати Акциони план за спровођење стратешких мјера за развој пољопривреде и руралних подручја
- Иницирати мјере заштите домаће производње и унапређење спољно-трговинског пословања
- Успоставити системски дијалог и сарадњу између представника привреде, науке и Министарства
- Увести дестимулативну пореску политику за земљу која се не обрађује
- Унаприједити сарадњу пољопривредних произвођача и образовних институција
- Ријешити питање лабораторија за сертификацију.

ДРВОПРЕРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА

ЦИЉ: Дрвопрерађивачка индустрија коју чине дрвопрерађивачи са високим степеном обраде, извозно оријентисана, савремених технологија са квалитетним и добро плаћеним кадром.

ОГРАНИЧЕЊА

- Расподјела дрвних сортимената на терену се не поштује, што финалним дрвопрерађивачима не даје сигурност у снабдијевању довољним количинама сировине, и поред постојања критеријума на основу којих треба доступну сировина распоређивати,
- Несигурност у динамици испоруке уговорених количина сировине усљед непоштовања одлука Владе на терену

- Неконтролисани извоз високовриједне сировине
- Недостатак квалитетног кадра (нпр. техничар дрвопрераде, дипломирани инжењери, смјер прерада дрвета).
- Недостатак подстицајних мјера за извоз
- Борба против нелојалне конкуренције

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА

ОСНОВНЕ МЈЕРЕ

- Стриктно поштовање уговорених обавеза када је у питању испорука шумских дрвних сортимената (динамика и квалитет), са једне стране и редовно плаћање са друге стране. Санкције према непоштовању уговора према одговорним у ЈП „Шуме Републике Српске“ а.д. Соколац и дрвопрерађивачима (одузимање количина шумских дрвних сортимената или раскидање уговора).
- Истрајати на иницијативи Владе Српске и ФБиХ у смислу системског приступа забрани извоза сировине
- По успостављау ефикаснијег управљања у ЈП "Шуме РС" који ће резултирати бољим резултатима пословања (добит), усмјерити 50% добити предузећа према финалним прерађивачима дрвета са циљем технолошког унапређења производних капацитета послодаваца односно раста конкурентности домаћих компанија у односу на регион и ЕУ (по узору на Хрватску);
- **Промјена уписне политике**
- **Промоција и стипендирање сљедећих занимања**: техничар дрвопрераде (Школа ученика у привреди) и дипломирани инжењер прераде дрвета при Шумарском факултету, смјер прерада дрвета)

ОСТАЛЕ МЈЕРЕ

- Појачати активност инспекција у циљу смањења сиве економије (провјеравати тачност достављених података од стране фирми)
- Подржати развој кластера

ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

ЦИЉ: ИТ сектор као један од кључних носилаца привредног развоја Републике Српске (због доприноса технолошком развоју, извозу и платама и општој конкурентности привреде), конкурентан и препознатљив са властитим производом изван БиХ

ОГРАНИЧЕЊА

НЕДОСТАТАК КВАЛИТЕТНОГ КАДРА

- Школски систем (основно, средње и високо образовање) не прати потребе савременог тржишта због тога што:
- Програми се недовољно прилагођавају потребама привреде
- Недостатак практичне наставе примјењиве у привреди
- Систем подршке кроз стипендије није адекватно усмјерен према кључним циљевима (нпр. просјек за стипендије не може да има исти статус код тежих и дефицитарних факултета)
- Високошколске установе у овој области не могу задржати квалитетан кадар због ниских плата, будући да није развијена компонента рада високошколских установа која подразумијева рад са привредом на комерцијалној основи
- Недостатак системске и јаке везе између приватног и академског сектора
- Недовољно раздвојен научно-истраживачки рад на факултетима и студијски програми који треба да продукују усвајање примјењивих звања

НЕДОСТАТАК ИНВЕСТИЦИЈА

- нема довољно пројеката у овом сектору (посебно оних које покреће држава), а посебно кроз изградњу е-сервиса који могу да донесу значајније уштеде грађанима, држави и привреди тј. недостаје дугорочни план инвестиција државе у овој области, уз изградњу интегрисане ИКТ инфраструктуре државне управе
- недовољно кориштење преференцијалног статуса домаћег производа.

СИСТЕМСКА ПОДРШКА СЕКТОРУ

- недовољно препознат значај домаћих ИКТ компанија и њихових извозних потенцијала – статус производње софтверских рјешења (виши ниво услуге изједначен са другим производима знатно нижег нивоа услуге).
- недовољно препознат значај компанија, а тиме и мјере подршке, које своју добит троше у Републици Српској и то посебно у развој
- Непрепознавање потенцијала кластеризације ИКТ компанија.

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА

ОСНОВНЕ МЈЕРЕ

- Покренути неколико кључних државних ИТ пројеката (са циљем изградње интегрисане ИКТ инфрастуктуре на свим нивоима власти у Српској као основе за дигитализацију) у извођењу домаћих компанија, како би произвели домаћи производ који може бити конкурентан у иностранству, а истовремено кроз те пројекте подигли ниво знања домаћих стручњака
- Што брже увођење е-говернмент инфраструктуе и сервиса.

СИСТЕМСКИ ПРИСТУПИТИ СЕКТОРУ

- Формирати ефикасно оперативно-техничко тијело, задужено за имплементацију е-говернмент сервиса које ће бити одговорно директно предсједнику Владе, а по узору на добре праксе земаља са високим степеном развијености е-говернмент услуга.
- Ускладити и дефинисати стимулативну пореску политику на начин да се стимулише развој овог сектора (уважавајући брзи поврат средстава овог сектора с обзиром на тенденцију раста, висину плата и годишњих прихода). Посебне пореске олакшице или други видови подршке за старт-апове, пореске олакшице за улагања у истраживање и развој, укинути неопотребна оптерећења (нпр. еколошка такса, такса за шуме и сл.)
- Дефинисати критеријуме за избор понуђача који ће препознати компаративне предности домаћих привредника (преференцијални статус домаћих компанија)
- Адекватна покривеност цијеле територије Републике Српске и грађана Интернетом
- Ширење оптичког интернета и увођење 4Г и 5Г мреже
- Привлачење и отварање развојних центара познатих страних ИТ компанија
- Што брже увођење интероперабилних софтверских рјешења у јавна предузећа са циљем оптимизације пословања

- Успоставити систем редовне комуникације академске заједнице и привреде уз координацију Министарства науке и технологије/министарства задуженог за технологије, дигитализацију и иновације - развијање института, развојних центара
- Оснивање ИТ кластера и повјеравање одређених сегмената пројекта дигитализације кластеру
- Омогућити преквалификацију других струка за ИКТ специјалисте који ће омогућити ефикасну примјену ИКТ технологија у својим изворним струкама
- Ревидирати и ускладити са потребама привреде програме на ЕТФ и сродним факултетима
- Јачање стручних ИТ кадрова самих факултета, пошто они постају уско грло развоја (јачање образовног кадра по вертикали школовања, довођење гостујућих професора за критичне дисциплине које постају глобални тренд, а код нас се слабо изучавају)
- Спровођење smart city концепта у градовима и општинама којим би се омогућиле побољшане услуге грађанима и уштеде за локалне буџете
- Успоставити двогодишњи студиј за оне који ће бити неопходни директно тржишту (студиј који није академски), при чему је паралелно потребно развијати квалитетне студијске програме за друге врсте потреба привреде (академски студиј)
- Стимулисати извоз ове гране с обзиром на њен допринос укупном развоју Републике Српске
- Ријешити техничке баријере за излазак овог сектора на инотржиште
- У дужем року системски пружити подршку сектору за излазак на инотржиште

ТУРИЗАМ

ЦИЉ: Изузетан природни потенцијал ставити у функцију туристичке понуде и ускладити га са модерним захтјевима свјетског тржишта

ГРАНА ИМА ИЗУЗЕТАН ПОТЕНЦИЈАЛ

- природна богатства (термо-минерални извори, национални паркови, олимпијска планина, кањони, ријеке, потенцијали за лов и риболов...)
- јефтине и квалитетне здравствене услуге као потенцијал здравственог туризма Републике Српске и истовремено рестриктивни услови за рехабилитацију у окружењу
- близина емитивних тржишта (европско тржиште са посебним освртом на потенцијал дијаспоре)
- остала понуда (гастрономија, културно и историјско насљеђе, са посебним акцентом на вјерски туризам)

- недовољна туристичка валоризација потенцијала у сврху креирања допадљивих туристичких производа

ОГРАНИЧЕЊА

СИСТЕМСКА

- Несуклађеност стратешких праваца развоја различитих области у сврху одређивања приоритета, према чему би се дефинисале и ускладиле мјере и активности различитих сектора (посебно оне које се тичу заштите природних богатстава и сходно томе и потенцијала за развој туризма).
- Недовољан број интегрисаних туристичких садржаја, што је захтјев савременог туристе (ово се односи на унутрашњу понуду, али и понуду са земљама окружења гдје се инсистира на регионалној повезаности туристичких дестинација)
- Просторно-планске мјере у туристички атрактивним подручјима не прате ову грану (што утиче на цјелокупан туристички дојам захтјевних инотуриста који показују интерес и долазе у Српску)
- Нема довољне подршке са локалног нивоа, која је препозната као један од кључних актера у овом сектору (јаче опредјељење локалних заједница за развој туризма и туристичке понуде у својим општинама/градовима)
- Недовољно средстава за квалитетну, обједињену и брендирану савремену промоцију туризма Републике Српске у иностранству
- Развој рецептивног туризма у почетним фазама
- Географско поријекло производа није ријешено
- Поједини сегмети правног оквира нису довољно усклађени (област ловства, регистрација и праћење рада удружења (клубова))

КАДРОВИ

- У појединим срединама које имају потенцијал за развој туризма средње образовање не одговара потребама привреде
- Средње и високо образовање у овој области додатно ускладити са савременим захтјевима (стандард занимања подразумијева да савремени туриста захтијева и савремени квалитет услуге, ово се односи на сва занимања у овом сектору ... конобари, кувари, туристички водичи, али и руководиоци дестинација у смислу менаџерских способности)
- Недостатак квалитетне практичне наставе
- Недостатак радне снаге због сезонских радова у иностранству
- Недостатак специјализованих кадрова из области логистике туризма (нпр. одржавања жичара и ски лифтова)

ИНФРАСТРУКТУРА

- И поред значајних улагања, још увијек недовољна инфраструктура за захтјевног међународног туристу (аеродроми, аутопутеви, али и инфраструктура у локалним срединама за која нису потребна изузетно велика улагања)

ФИНАНСИЈЕ

- Употреба боравишне таксе. Износи који се додјељују локалним заједницама често нису употребљени са видљивим ефектима.

КОМЕРЦИЈАЛНА ИНВЕСТИЦИОНА УЛАГАЊА

- Потенцијална инвестициона понуда (за домаће и стране улагаче) постоји, али није финализована на начин да је пројектно дефинисана и разрађена.

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА

ОСНОВНЕ МЈЕРЕ

- **Унаприједити саобраћајну инфраструктуру (посебно друмски и авио саобраћај). Поред великих инфраструктурних пројеката, локалне инфраструктурне пројекте у оним срединама гдје постоји значајан туристички потенцијал ставити у приоритет**
- **Комплетирати садржај туристичке супраструктуре у свим дестинацијама које имају туристички потенцијал.**
- **Финализовати таргетирање кључних области у туризму у појединим регионима и дефинисати мјере подршке. Ово ускладити са стратешким правцима развоја осталих сектора (нпр. енергетика)**
- **Дефинисати кључне инвестиционе туристичке пројекте и задужити надлежне да раде на њиховој припреми и реализацији (јасно дефинисани сви елементи понуде) са крајњим циљем понуде, како домаћим тако и страним инвеститорима. ОВОМЕ ПРИСТУПИТИ ПРОГРАМСКИ са циљем промоције потенцијалних инвестиција у туристичке производе како на домаћем, тако и на инотржишту.**

Јахорина

Постојећи Мастер план анализирати и размотрити или његово ревидирање или доношење новог, са циљем привлачења инвеститора за изграду новог дијела скијалишта на Јахорини у подручјима ЗОНА 1 и ЗОНА 2.

У међувремену иницирати активности предложене у постојећем плану које могу бити реализоване, првенствено оне које су везане за продужење сезоне

Национални паркови са акцентом на „ДРИНА“ и „СУТЈЕСКА“-

Привлачење инвеститора у угоститељске објекте за смјештај и туристичку инфраструктуру у парковима на бази концесије. Нпр. давање под концесију хотела “Сутјеска“. У том контексту размотити и могућност да предузетници буду концесионари.

Термоминералне воде (бањски туризам)

Јасно дефинисати потенцијалне пројекте, са чистим власничким односима јасним понудама према инвеститорима

Остали потенцијални пројекти

(Хотели са конгресним салама у појединим градовима, кампови у појединим подручјима; дати подршку у проналажењу партнера и оним привредницима који су започели инвестицију, а не могу је завршити)

- Дефинисати механизам који би осигурао да локалне заједнице развију капацитете за праћење и давање пуне подршке реализацији инвестиционих пројеката из сектора туризма од почетка до краја
- Размотрити тренутни систем употребе боравишне таксе са циљем обезбјеђивања средстава за озбиљнију промоцију
- Осмислити и реализовати снажну промотивну кампању за Републику Српску
- Интензивирати активности на дефинисању географског поријекла производа, у циљу боље промоције и брендирања Републике Српске
- Интензивирати активности на електронској евиденцији туристичког промета у Републици Српској
- Дати финансијску подршку сектору кроз:
- Измјене Закона о порезу на добит да би капитална улагања у туризам имала исти статус као и капиталне инвестиције у производњу
- Размотрити кредитне линије у туризму са дужим грејс периодом, јер за поврат уложених средстава у туризам треба дужи временски период
- **Подстакнути развој рецептивног туризма** - Размотрити моделе у окружењу, а након тога дефинисати и примијенити властити модел
- **Развити мјере за усавршавање и очување туристичког кадра на локалном нивоу**;

- **Развијати потенцијал еко и авантуристичког туризма.... неке од мјера:**
- Омогућити изношење трофеја из Српске (у окружењу је могуће)
- Извршити порибљавање потенцијалних подручја гдје је могуће, развијати риболовни туризам (нпр. Дрина и концесије на одређеном подручју)
- **Ојачати улогу инспекција** (посебно у области екологије и сиве економије). Приједлог: у оквиру Инспектората систематизовати позицију туристичког инспектора који би био специјализован за област туризма и комплементарних грана
- **Радити на повећању степена заштите броја локалитета како бисмо достигли ЕУ стандарде (тј. да је најмање 16% територије под одређеним степеном заштите).**
- **Завршити започети поступак поједностављења могућности откупа домаћих производа за потребе туризма**

МЕТАЛСКА И ЕЛЕКТРО ИНДУСТРИЈА

ЦИЉ: Повећање конкуретности домаћих произвођача и њихових извозних перформанси

ОГРАНИЧЕЊА

- Низак ниво конкурентоности усљед недовољних улагања у технолошки развој и едукацију управе и запослених (у различитим областима, као што је нпр. промоција и проналазак нових тржишта)
- Недостатак системских мјера за подстицање извоза, увођења нових технологија и иновација
- Неувезаност привредних субјеката у погледу сарадње код креирања финалног производа
- Недостатак властитих производа и брендова
- Недостатак квалитетног кадра и одлив истог
- Основно образовање не ствара квалитетну основу за средње образовање
- Средње образовање смјеровима, програмом, кадром и недостатком практичне наставе не одговара у потпуности потребама привреде
- Неопремљеност средњих школа
- Програми преквалификације нису увијек у систему школства већ су базирани на пројектима и ad hoc су нарави

- Недовољна усмјереност средњих школа ка савременим токовима у смислу могућности самофинансирања
- Недовољна увезаност високошколских установа и привреде
- Систем стипендирања не даје резултате, иако се у њега улажу значајна средства

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА

На овај сектор се односе и мјере из општег дијела, уколико нису овдје специфично наведене.

ОСНОВНЕ МЈЕРЕ

- **Креирање системских мјера за подстицање извоза, увођења нових технологија и иновација**
- **Креирање конкретних програма промоције и наступа на иностраном тржишту**

СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

- **Смањити број смјерова у средњим школама и свести их само на по два смјера** (машински техничар и обрађивач метала у случају средње машинске, слично и у средњој електро школи), а након тога надоградњу вршити или кроз праксу у фирмама или специјалистичке обуке
- Унаприједити квалитет образовања у средњим школама на начин да се увежу високошколске установе и средње школе тј. **обавезати наставнике средњих школа да сваке двије године обнављају и модернизују своја знања, полажу испите/обука на машинском и електро факултету за предмете које предају**
- **Пројекте преквалификације и остале пројекте подршке образовању вратити у формални систем образовања како би ефекти били системски и квалитетнији.**
- **Осмислити и реализовати програм преквалификације одраслих, који ће радити средње школе у вечерњим часовима** (ово би био системски приступ, уз истовремену могућност додатних извора финансирања средњим школама)
- Дефинисати програме праксе у сарадњи са привредницима (како би практична настава у привреди била добро осмишљена, квалитетно подржана од привредника и оријентисана према резултатима), уз отклањање недостатака у правном систему који тренутно практичну наставу отежавају.

ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ

- Успоставити чвршћу везу привреде и високошколских установа - успоставити центар/центре за подршку привреди (центар за истраживање и развој) при машинском и/или електро факултету

ТЕКСТИЛ, КОЖА И ОБУЋА

ЦИЉ: Подићи ефикасност и конкурентност сектора кроз технолошки развој, развој конкуретне базне индустрије и развој властитог производа, бренда

ОГРАНИЧЕЊА:

- Низак ниво конкурентности усљед недовољних улагања у технолошки развој и едукацију управе и запослених (у различитим областима, као што је нпр. промоција и проналазак нових тржишта)
- Недостатак системских мјера за подстицање извоза домаћег бренда, увођења нових технологија и иновација
- Недостатак властитих производа и брендова
- Недостатак базне индустрије (готово сва сировина за сектор се увози (кожа, љепило, конац...итд)
- Неувезаност привредних субјеката у погледу сарадње код креирања финалног производа
- Недостатак кадра
- Образовни систем тренутно нема кадар који може обучити раднике за потребе сектора (стари наставници раде као пензионисани наставници, али нису у могућности да се на основу тога добије сертификат)
- Недостатак практичне наставе у фирмама
- Недовољна заинтересованост кадра за рад у овом сектору
- Честа одсуствовања са посла
- Лоша опремљеност средњих школа је дестимулативна за нове ђаке
- Мале плате у сектору

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА

ОСНОВНЕ МЈЕРЕ

- На овај сектор се односе и мјере из општег дијела, уколико нису овдје специфично наведене.
- Креирање системских мјера за подстицање извоза домаћег производа, увођења нових технологија и иновација

- Подићи плате запосленима у сектору
- Дати подршку развоју одређене категорије властитог производа за који се процијени да може бити конкурентан, а послије тога дати подршку у његовој промоцији на иностраном тржишту
- Развој базне индустрије - идентификовати области у којима имамо потенцијал (за сада је извјесно да је то кожа и евентуално друге области за потребе обућарске индустрије), осмислити програм и тражити домаће или стране инвеститоре, уз евентуалне програме подршке
- Пројекат опремања средњих школа уз истовремену промоцију занимања
- **Практична настава у школама**
- **На годишњем нивоу утврђивати дефицитарност занимања уз редефинисање система стипендирања (циљано стипендирање, уз обавезу враћања стипендије кроз рад или финансијски)**
- **Креирање конкретних програма промоције и наступа на иностраном тржишту**
- **Домаћи привредници треба да имају приоритет у јавним набавкама**
- **Оснажити програме у циљу буђења свијести домаћег потрошача за куповину наших производа**
- **Направити план спровођења свих усаглашених мјера (и заједничких и секторских) са јасним терминима и задужењима и квартално детаљно извјештавати координационо тијело високог политичког и стручног нивоа (нпр. Економско-привредни савјет).**

ДОКУМЕНТИ КОРИШТЕНИ У ПРИПРЕМИ ПРИЈЕДЛОГА МЈЕРА УУПРС

- Програм рада Владе РС за 2019;
- Смјернице за развој привреде Републике Српске 2019 – 2023 (2018);
- УН - Циљеви одрживог развоја БИХ 2030 (2015);
- Анализа и пројекције тржишта рада РС за период 2019 – 2023 (2019);
- Опорезивање рада и неформална економија (УУПРС,2016);
- Приједлог мјера популационе политике Републике Српске (Центар за демографска истраживања 2019)
- ММФ радни материјал - Државна предузећа у БиХ - оцјена перформанси и надзор (2019)
- Заједничке социоекономске реформе за период 2019 - 2022. године (2019)

Ђуре Даничића 1/2, 78000 Бања Лука
Тел./Факс: +387 51 226 160
e-mail: unija.uprs@blic.net; office@unijauprs.org
www.unijauprs.org

rsposlodavci @rsposlodavci